

Nicolas Boileau- Despréaux

* 1. listopadu 1636
Crosne
† 11. března 1711
Paříž

Francouzský básník a teoretik, považovaný především za zákonodárce literárního klasicismu. Jádro jeho díla tvoří *Satires* (Satiry, I-XII, 1660-1711), *Epîtres* (Epištoly, I-XII, 1669-1698) a směšohrdinská báseň *Le Lutrin* (Pultík, 1683).

Svou estetickou doktrínu vymezuje v didaktické básni *L'Art poétique* (Umění básnické, 1674), podle které se krása musí řídit trojjediným příkazem rozumu, přirody a pravdy. Na rozdíl od italsky inspirovaného barokního vkusu, který Boileau pro jeho přebujelost odmítá, má být literární dílo poslušno zákonů *rozumu*. V tom ohledu vychází z Descartova racionalismu. Za druhé je třeba následovat "rozumnou" a "dokonalou" *přirodu* v její neměnnosti a všeobecné platnosti, aniž by autor upadl do zachycování nahodilého, jedinečného a podivného. Jen tak může být umělecké dílo vytvořeno podle *pravdy*, jak velí třetí pravidlo. To vše je zaručeno nápodobou "starých", to jest antických autorů, kteří mají posloužit jako vzor, a podmíněno zásadou libosti. Dokonce i líčení ošklivosti a hrůzy musí být libé a odpovídat dobrému vkusu. Boileauova poetika stojí na dvou pilířích: na inspiraci rozumem podle kartesiánského pojetí a na smyslu pro klasicizující, vznešenou a dokonalou krásu.

O skutečnosti, že česká estetika byla zasažena klasicismem poměrně málo nebo takřka vůbec ne, jakkoli je každé podobné dělení značně umělé, svědčí i pozdní a jediný Tablicův časoměrný překlad *Umění básnického*, sepsaný roku 1827 a vydaný v Budíně roku 1832.

Umění básnické přeložil z francouzských originálů A. Pohorský.

UMĚNÍ BÁSNICKÉ

I. zpěv

Marně vzhlíží troufalý autor k Parnasu
v touze dosáhnout výšin umění veršů;
k tomu, kdo nevnímá skryté hlasy nebes
a u jehož zrodu nesvitla hvězda,
je Foibos¹ hluchý a Pégasos se mu vzpírá.

Vy, kdo hořice tím nebezpečným žářem,
běžíte trnitou cestou písemnictví,
nestravujte se nad neplodnými verši,
nemějte za génia milovníka rýmů;
střežte se vábné šalby marné potěchy,
dlouho zpytujte svého ducha a síly.

Příroda je plodná na výtečné duchy
a umí dělit vlohy mezi autory:
jeden ve verších líčí milostný plamen;
druhý líbeznou čarou brousí epigram:
Malherbe² může chválit činy hrdinovy;
a Racan³ Phylis,⁴ pastýře a lesy:
avšak duch, který se chváíl a sebe ctí,
nepozná své vlohy ani sebe sama:
jako ten,⁵ jež kdysi spatřili u Faretu,⁶
jak uhlem čmárá verše po zdech hostince,
než odešel nepatřičně drzým hlasem
opěvat triumfální útěk Hebrejců

¹ Foibos – označení pro Apollóna, řeckého boha lyrického básnictví.

² François de Malherbe (1555-1628) – francouzský básník, zprvu "barokní", později proslul uměřeným klasickým vkusem. Silně ovlivnil své současníky, nicméně Boileauova chvála je poněkud nadsazená (srv. dále).

³ Honorat de Bueil, markýz de Racan (1589-1670) – francouzský básník, žák Malherbův, autor milostné a náboženské lyriky.

⁴ Phylis – častá postava pastorál a galantní poezie.

⁵ Antoine Girard de Saint-Amant (1594-1661) – francouzský básník, ovlivněn Malherbem a italskou poezií, autor díla *Moyse sauvé* (Zachráněný Mojžíš).

⁶ Nicolas Faret (asi 1596-1646), přítel Saint-Amantův, autor stanov Francouzské akademie a ve své době oblíbeného díla *L'Honnête Homme ou l'art de plaire* (1630).

a vlekl se napříč pouští za Mojžíšem,
jenž se s Faraónem v moři utopil.

Ať je námět líbezný nebo vznešený,
nechť zdravý smysl vždy odpovídá rýmu,
neboť navzájem si odporují darmo;
rým je sluha, přísluší mu poslouchat.
Kdo se při jeho hledání nejdřív moří,
navykne ducha nalézat jej snáze;
bez námahy se skloní pod jhem rozumu,
nijak mu nebrání, slouží mu a jej sytí.
Je-li však ukrácen, může se i vzepřít,
aby jej dostihl, chvátá smysl za ním.
Milujte jen rozum: ať vždy vaše pero
u něho nalézá skvělost i hodnotu.

Kdekdo uchvácen nesmyslným nápadem,
vzdálen pak přímému smyslu, hledá jen myšlenku,
jako by se snížil v svých obludných verších;
Kdyby si myslel, co myslel si už jiný.
Tyto výstřelky přenechme Itálii:
třpytivou bláhovost falešného lesku.⁷
Vše musí spočívat na zdravém rozumu,
avšak cesta k němu je kluzká a příkrá;
sotva z ní sejdeme, už se utopíme.
Na své pouti zná rozum vždy jen jeden směr.

Autor někdy příliš prostoupen svým předmětem
neopustí látku, dokud ji nevyčerpá.
Sotva spatří palác, už líčí průčelí,
poté vás provede po každé terase,
zde stoupá schodiště, tudy vede chodba,
tam balkón ozdoben zábradlím ze zlata,
počítá kulaté a oválné stropy,
"Hle zde jsou festony a tu je perlovec."
Přeskočím dvacet stran, abych dospěl k závěru,
a taktak, že zmizím zadem přes zahradu.

Nač je neplodná výřečnost těch autorů,
nezatěžujte se podružným detailem.
Vše, co je zbytné, je šed', jež budí odpor,

⁷ Narážka na marinismus, italskou variantu preciozní poezie.

přesycený duch to odmítne vzápětí.
Ten, kdo nezná míru, nenaučí se psát.

Však strach z jednoho zla přináší zlo horší,
verš až příliš chabý učiníte těžkým,
nechci být rozvláčný a stanu se temným,
jeden není zdobný, Múza však je nahá,
druhý, nechtěje se plížit, tápe v mlze.
Chcete si vysloužit náklonnost publika?
Nuže, měňte stále při psaní svoji řeč.
Styl příliš plochý a stále jednotvárný
září marně, protože nás ukolébá.
Vždyť málo čteme ty, kteří jenom nudí,
jednostejným tónem recitující své žalmy.

Šťasten, kdo zpívá lehkomyšlným hlasem,
hned strohý, hned vzletný, milý a zas přísný!
Jeho spis je libý čtenářům i nebi
a bývá u Barbina⁸ obklopen kupci.
Můžeš psát cokoli, nebuď však přizemní.
Styl seabeměně vznosný žádá vznešenost.
Pohrdajíc vkusem, vtíravá burleska
nám omámila zrak, ta poutavá novota:
ve verších se hledá prostoduchý vtíp.
I Parnas hlaholí jazykem tržnice,
rýmová licence odložila zábrany,
z převlečeného Apollóna je Tabarin⁹
a tato nákaza postihla už venkov,
písaře, měšťany a také knížata.
Ten nejhorší žertěř je nyní obdivován,
ba i d'Assouci¹⁰ našel si své čtenáře.
Nakonec se však dvoru omrzela ten styl,
odmítl laciné výstřednosti veršů,
odlišil prostotu od plytkých šaškovin
a přenechal venkovu obdiv k *Typhonovi*.¹¹
Tento styl ať nikdy neposkvrní váš spis,

⁸ Barbin – pařížský knihkupec a nakladatel.

⁹ Jean Salomon, řečený Tabarin (asi 1584-1633) – autor frašek.

¹⁰ d'Assouci (Dassouci, 1605-1675) – burleskní napodobitel Ovidiových *Proměn*.

¹¹ *Le Typhon* (1644) – báseň Paula Scarrona (1610-1660) o válce obrů s bohy.

JEN PRO STUDIJNÍ ÚČELY

napodobujme Marotův¹² nenucený žert,
burleska však patří kejklřům na Mostě.¹³

Avšak nač hromadit, jak to činí Brébeuf,¹⁴
když vrší na březích ve svojí *Farsale*
“mrtvých a k smrti jdoucích hory plačtivé”.
Zvolte si lepší tón. Buďte prostí s mírou,
vznešení bez pýchy, příjemní bez falše.

Předkládejte čtenáři, co se mu líbí,
a kadenci sudte s největší přísností;
ať vždy ve verši smysl, jenž člení slova,
přeruší každý verš na způsob přerývky.
Dbejte, aby ukvapená samohláska
nenarážela na své cestě na jinou,
šťastná je vždy jen volba libozvučných slov.
Střežte se nárazu odpudivých zvuků,
verš sebevíc hutný, myšlenka, byť vznešená,
jsou duchu vzdáleny, zraňují-li sluch.
Za prvních časů francouzského Parnasu
určoval veškeré zákony jen rozmar
a rým na konci bez ladu kupených slov
sloužil co ozdoba, počet i césur.
Villon¹⁵ první uměl v těch hrubých dobách
rozjasnit zmatené umění básnické.
Marot¹⁶ brzy po něm rozvinul baladu
i osmiverší a zřýmoval maškarády.
Vázaným refrénům podřídil rondely,
určil docela nové cesty rýmu,
až Ronsard¹⁷ později po jiném způsobu
vše rovnaje, vše zmátl, stvořiv své umění.
A přece dost dlouho přál mu šťastný osud,

¹² Clément Marot (1496-1544) – francouzský humanistický básník, autor *Epištol*, *Epigramů* a *Elegií*.

¹³ Tj. Pont-Neuf – nejstarší pařížský most.

¹⁴ Georges de Brébeuf (asi 1617-1661) – autor galantních a satirických děl, epigramů, madrigalů, parodie *Aeneidy* a překladatel Lucanova *Farsalského pole*.

¹⁵ François Villon (1431-po 1463) – francouzský básník.

¹⁶ Marot (viz zde pozn. 12) nebyl ani autorem balad či osmiverší ani tvůrcem maškarád. Rondely vznikaly ostatně už před Marotem.

¹⁷ Pierre de Ronsard (1524-1585) – francouzský básník. Boileau je k Ronsardovi poněkud nespravedlivý.

znal antickou Múzu, jež pěla francouzsky,
poté však jakýmsi prapodivným zvratem
opadl z jeho slov pedantický nános
a ten hrdý básník klopýtl z vysoka.
Zdrženlivější byli Desportes¹⁸ i Bertaut,¹⁹
až nakonec Malherbe jako první Francouz
dal naší poezii ten správný spád,
seznal moc slova vyřčeného v pravý čas
a vymezil Múze též povinnost a řád.
Jazyk, jež napravil ten učený autor,
už hrubě neuráží váš pěstěný sluch.
S půvabem sloky přivykly si plynout,
jeden verš přes druhý už netroufal se chýlit.
Vše zákon ctílo a onen pravý vůdce
autorům doposud poslouží jako vzor.
Jděte v jeho stopách, chvalte tu čistotu
a napodobujte jeho šťastnou jasnost.
Pokud smysl veršů není k pochopení,
pak záhy můj duch se počne rozptylovat
a nesleduje toho, kdo se vzdaluje.
Jsou duchové, jejichž zatmělé myšlení
je napořád zahaleno hustou mlhou,
a svit rozumu je nikdy neprostoupí.
Tedy dříve nežli psát naučte se myslet.
Vždyť myšlenku více či méně zmatenou
sleduje výraz nejasný či zřetelný.
Co dobře chápeme, jasně vyslovíme
a sama slova pak přicházejí snadno.
Při vašem psaní nechť uctíváný jazyk
při sebevětších výstřelcích je svatý.
Marně se snažíte o libozvučný tón,
je-li výrok pokroucen a obrat kulhá.
Můj duch neuznává pustý barbarismus
ani vyšinutou vazbu v dutém verši,
autor, byť božský, bez daru jazyka je,
ať dělá cokoli, vždy špatný spisovatel.

¹⁸ Philippe Desportes (1546-1606) – Ronsardův rival, epigon italských vzorů.

¹⁹ Jean Bertaut (1552-1611) – církevní hodnostář, autor milostné poezie, pokračovatel Ronsardův a napodobitel Petrarcův.

Pracujte v poklidu, i když vás žene čas,
 a nenechte se štvát v pošetilém spěchu.
 Pero kvapné, které ve svých rýmech pádí,
 poznamená ducha míň než trocha úsudku.
 Mám raděj bystřinu, jež po měkkém písku
 loukou plnou květů pomalu se vine,
 než proud, který z břehů vylitý se valí,
 divoký a plný štěrku, blatným krajem.
 Spěchejte pomalu a bez umdlení
 vždy dvacetkrát svoje přehlížejte dílo
 a bez ustání je stále znovu bruste.
 Připisujte s mírou, zato hojně mažte,
 nestačí, když v díle, jež se hemží chybami,
 tu a tam zablyskne se duchaplný rys,
 vždyť každá věc v něm musí mít svoje místo
 a začátek i konec odpovídat středu.
 Nechť části obratným způsobem skloubené
 tvoří jeden celek z různorodých dílů.
 Ať nikdy řeč odchýlená od námětu
 nezajde daleko za blyštivým slovem.
 Máte-li obavu ze soudu svých veršů,
 buďte sami sobě přísnými kritiky.
 Nevědomost ráda obdivuje sebe.
 Jen vaši přátelé vás lépe posoudí
 a vaše výtvoř upřímně vyslechnou
 jako důslední protivníci vašich chyb.
 Odložte před nimi autorskou nadutost,
 avšak vězte, že přítel není lichotník.
 Tleská vám ten, kdo se vám posmívá.
 Dávejte přednost radám, nikoli chvále,
 lichotník se hned pokouší naladit hlas,
 každý verš jej uvádí do vytržení,
 vše je kouzelné, božské, nic mu nevadí,
 jen skáče radostí a slzí v pohnutí,
 zahrnuje vás bohapustou chválou.
 Pravda nemá nikdy takto nadutou tvář,
 moudrý přítel, vždy přísný a neúprosný,
 vás nenechá v klidu s vašimi chybami,
 neodpustí vám sebemenší nedbalost.
 Najde správný spád pro špatně stavěný verš,

umírní přehnanost nadměru pyšných slov.
 Tu jej zarazí smysl, jinde zase věta:
 "Vaše stavba, zdá se, je poněkud temná,
 výraz je dvojznačný, nutno jej upřesnit" –
 takto k vám hovoří opravdový přítel.
 Avšak často autor zatvrzelý příliš
 brání svoje verše, veden vlastním zájmem,
 od počátku chopiv se práva obrany.
 "Pravíte, že výraz pro ten verš je nízký.
 Ach pane, k tomuto mějte shovívavost,"
 řekne hned. – "Tohle slovo je příliš chladné,
 vynechal bych je. – To je nejhezčí místo!
 Ten obrat je špatný. – Ten zas hoden obdivu."
 Tak si zachová vždy náležitý odstup,
 kdyby slovo v jeho díle se vás mohlo dotknout,
 je to jen důvod, aby je nevymazal.
 Nicméně zdánlivě kritiku si hýčká,
 máte prý nad jeho verši nesmírnou moc,
 avšak ta krásná řeč, kterou vám lichotí,
 je jen léčkou, aby vám je mohl přednést.
 Pak vás opustí a spokojen svou Múzou
 jde za hlupákem, aby si ho podmanil,
 A najde jej snadno, vždyť hloupých autorů
 plodí náš věk dost, i těch, kdo je velebí.
 I bez těch, kdo přišli z města či venkova,
 je jich u vévody a knížete zástup.
 U dvořanů dílo sebevíc jalové
 mělo za všech časů snaživé příznivce.
 A abychom skončili jako v satíře šlehem:
 hlupák najde vždy většho pro svůj obdiv.

II. zpěv

Ani pastýřka o nejpěknějším svátku
 si neozdobí hlavu skvostnými rubíny
 a neprokládá zlato leskem diamantů,
 ale natrhá na louce krásných květů.
 Tak nápěvem líbezná, leč slohem prostá,
 nechť září bez pompy půvabná idyla,
 nechť je bez příkras její nenucený vzhled

a liší se od pýchy nadutého verše,
 její sladkost ať lahodí a líbí se,
 velká slova však ať nikdy neděsí sluch.
 Často však v tomto žánru bezradný autor
 odhazuje zoufale flétnu i hoboje
 a velikašsky v nespoutaném zápalu
 uprostřed eklogy na trubku hlaholí.
 V hrůze před ním Pán uprchne do rákosí
 a nymfy v děsu ukryjí se ve vodách.
 Jiný naopak těžkopádným jazykem
 dá promlouvat sadům, jak se mluví na vsi,
 jeho verš, plochý, hrubý, kouzla zbavený,
 drží se při zemi a smutně se plazí:
 jako by Ronsard na své venkovské šalmaji
 stále jen broukal svoje gotické²⁰ idyly,
 pro něho bez rozdílu tónu znějí
 Lykidas i Pierrot, Phylis a Toinon.²¹

Cesta mezi krajnostmi bývá trnitá.
 Sledujte Theokrita a Vergilia,
 jejich lehký styl, jež jim vnukly Grácie,
 a ve dne v noci se jimi probírejte,
 neboť jenom jejich verše vás naučí,
 jak bez nízkosti může autor níž sestoupit,
 jak opěvovat Floru, pole, Pomonu,
 chválit sladké vábení radostí lásky,
 změnit Narcise v květ, pokrýt Dafné korou,²²
 nebo jakým způsobem může ekloga
 učinit venkov či les hodným konzula,
 taková je síla a půvab té básně.

Tónem trochu vyšším, nikoli však smělym,
 plačící elegie v hávu smutečným
 se zcuchanou kšticí nařká nad rakví,
 vypravujíc radost a smutek milenců,
 ve snaze vystihnout ty šťastné stavy
 pobízí, hrozí, jítří, těší milenku:

²⁰ Gotické nebo gótské, to jest podle klasického vkusu barbarské.

²¹ Jména postav, které se často vyskytují v poezii, zvláště bukolické.

²² Narážka na Ovidia, *Metamorphoses* (Proměny) 3,339-510; 1,452-567.

nestačí být básníkem, nutno milovat.

Nenávidím ty autory, jejichž Múza
 líčí svůj zápal vždy studeně a chladně,
 moří se uměle a šlíí rozvázně,
 leč rýmují jak rozdychtění milenci.
 Jejich sladká pohnutí jsou marnou frází:
 umějí se vždy jen obtěžkat řetězy,
 chválit svoje muka, opěvat svůj žalář
 a hlásat rozepří smyslů a rozumu.
 Tak tomu dřív nebylo a směšným tónem
 Amor nekázal, jak má vzdychat Tibullus
 či něžný Ovidius pět sladkým hlasem,
 dáváje kouzelné důkazy umění.

V elegii nechť promlouvá samo srdce.

Óda s větším leskem, nemenší však silou,
 stoupajíc k nebi ve ctižádostném vzletu,
 bytuje ve svých verších nablízku bohům
 a atletům v Pise²³ otvírá závoru,
 opěvá vítěze v prachu na konci drah,
 vede Achilla v krvi k břehům Simoeidy²⁴
 nebo sklání Escaut²⁵ pod jhem Ludvíkovým.
 Jindy jako včela, snaživá v svém dšle,
 plíř zas květy oslavit na pobřeží:
 vypráví o tancích, hostinách a smíchů,
 o polibku uloupeném ze rtů Íridy,
 jež se trochu brání a přitom z rozmaru
 jen chabě vzdoruje, než jí bude odňat.
 Často bujný styl v ní běží nazdařbůh:
 a krásný zmatek je projevem umění.
 Pryč od těch básníků malátného ducha,
 jenž i v zaujetí má didaktický rád;
 ti chválí hrdinův skvělý postup vpřed,
 jak suchý historik líčice pouhý děj.
 Bojí se na chvíli odklonit od něj zrak:
 dřív než vezmou ztečí Dole, musí se vzdát Lille²⁶

²³ Pisa – krajina v Élidě, dějiště olympijských her.

²⁴ Simoeis – řeka v Tróadě.

²⁵ Řeka Escaut spojuje dnešní Francii, Belgie a Nizozemí.

²⁶ Město Lille bylo dobyto Francouzi r. 1667, Dole o rok později.

a svým přesným veršem musí jako Mézeray²⁷
pobořit nejdřív opevnění v Courtrai.²⁸
Apollón s ohněm svým byl k nim vždycky skoupý.

Říká se, že jednou prý ten rozmarný bůh
si předsevzal popíchnout francouzské poety
a vymyslel si strohé zákony sonetu;
chtěl, aby ve dvou čtyřverších stejné míry
rým s dvěma zvuky osmkrát udeřil v sluch
a šestice veršů uměle sestavených
dělila se do dvou trojverší dle smyslu.
Zejména z této básně vyhostil volnost
a sám změnil počet veršů i kadenci;
zakázal, aby verš slabý měl tam přístup
a slovo vyřčené se smělo opakovat.
Navíc jej vybavil i výsostnou krásou:
sonet bez vady sám předčí dlouhou báseň.
Těžko však básníci se o něj snaží,
tento šťastný fénix není k nalezení.
Sotva u Gombaulda, Maynarda či Mallevilla
lze obdivovat dva nebo tři z tisíce.
Zbytek je tak málo čten jako Pelletier,²⁹
jenž má od Sercyho³⁰ na krok k hokynáři.
Aby se smysl vtěsnil do daných mezí,
je míra vždy příliš dlouhá nebo krátká.

Epigram volnější v omezeném tvaru
bývá jen vtip ozdobený dvěma rýmy.
Pointa, již naši autoři neznali,
byla z Itálie přinesena až k nám.
Lid obecný, oslněn jejím pozlátkem,
dychtivě běhal za jejím novým vábením.
Přízeň publika lákala její smělost
a ten bujný zástup pak zaplavil Parnas.
Nejdříve jí byl nakažen madrigal;

²⁷ François Eudes de Mézeray (1610-1683) – francouzský historik, předchůdce Boileaua v hodnosti královského dějepisce.

²⁸ Město v dnešní Belgii, dobyto Francouzi r. 1667.

²⁹ Jean Ogier Gombauld (asi 1588-1666), François Maynard (1582-1646), Claude Malleville (asi 1596-1647), Jacques Pelletier – méně významní francouzští básníci.

³⁰ Pařížský knihkupec.

pak jí byl hrdý sonet rovněž zasažen,
tragédie si v ní našla zalíbení,
elegie získala ozdobu pro svůj bol,
hrdina na scéně hleděl se jí pyšnit,
bez pointy milenec nevydá ani vzdech,
všichni pastýři jsou ve svých nových náfcích
pointě věrnější více než svým kráskám;
každé slovo mělo vždy dvě různé tváře:
próza ji přijala stejně jako verše;
obhájce od dvora jí naježil svůj styl,
kazatel pojal ji do Evangelia.
Potupený rozum konečně však prozířel:
aby ji vyhostil navždy z vážné řeči
a veřejně jí prohlásil za bezectnou,
z milosti jí ponechal místo v epigramu,
jen když její důvtip přitom vhodně zazní,
vozí se po myšlence, nikoli po slovech.
Tak na všech stranách nepořádky ustaly,
jen u Turlupinů³¹ lze spatřit doposud
nejapné žertěře, ty šašky ubohé,
staré milovníky hrubých slovních hříček.
Bývá to Múza jen nepřilíš zjemnělá,
která si pohrává laškovně se slovem,
aby zneužila překroucený smysl;
střežte se tohoto směšného výstřelku
a nesnažte se vždy lacinou pointou
broudit od ocasu bláznivý epigram.
Každá báseň se skví jen svou vlastní krásou.
Rondel, původu galského, má prostotu.
Balada, podřízená starým maximám,
často vděčí za svůj lesk rozmaru rýmů.

Madrigal, prostší a vznešenější spádem,
vydechuje sladkost, něhu, lásku.

Touha ukázat se, avšak neuškodit,
ozbrojila Pravdu satirickým veršem.
Lucilius jako první ho použil,
neřestem Římanů nastavil zrcadlo,

³¹ Henri Legrand, řečený Turlupin († 1634 nebo 1637) – francouzský herec.

stavěl pokornou ctnost nad vzpupnou nadutost,
počestného chodce nad bohatce v nosítkách.
Horatius břitkost posílil hravostí,
nikdo nebyl pyšný či hloupý beztrestně;
a běda jménu stíženému kritikou,
které ve verši by nerušilo metrum.
Persius do veršů sevřených, leč temných,
zamanul si vtěsнат méně slov než smyslu.
Juvenal, vychován ve školním lomozu,
dohnal do krajnosti šíravou nadsázku.
Jeho díla, jež jsou plná hrozivých pravd,
navzdory tomu jiskří vznešenou krásou:
jednou ve spisu, který pochází z Capri,
rozbíjí uctívanou sochu Seiana,³²
jindy pohání před radu senátory,
bledé pochlebníky lstivého tyрана;
nebo popisuje latinskou zhýralost,
když římským nosičům prodá Messalinu,³³
jeho žhoucí dopisy oslnivě září.

Těchto starých moudrých mistrů důvtipný žák
Régnier³⁴ jediný, odchován jejich vzorem,
ve starém stylu má zase nový půvab.
Jen kdyby jeho verš nepohoršoval stud
a nečpěl místy, jež navštěvoval autor,
a kdyby smělostí svých cynických rýmů
tak často nepobuřoval ctnostné uši!
Latina ve slovech jen porušuje čest,
i francouzský čtenář chce být respektován;
svévolnost nečistého zvuku jej uráží,
pokud cudné slovo nezmírňuje obraz!
Já žádám v satíře ducha upřímnosti,
prchám však před smělcem, který jen káže mravnost.

Jedním tahem pera, plodícím bonmoty,
Francouz, rodem šprýmař, vytvořil vaudeville,

³² Lucius Aelius Seianus († 31 n. l.) – velitel císařské gardy, usmrčen na příkaz císaře Tiberia pro podezření ze spiknutí.

³³ Valeria Messalina – manželka císaře Claudia, pověstná prostopášným životem.

³⁴ Mathurin Régnier (1573-1613) – francouzský satirik, humanista, pokračovatel Michela de Montaigne.

jenž mile dotěrný, doprovázen zpěvem,
jde od úst k ústům a cestou se stále šíří.
V těchto verších kvete francouzská svoboda:
dítě potěšení, jež chce vyrůst pro radost.
Přesto jako nebezpečný posměváček
neberte Boha jako námět lehkovážný.
Nakonec všechny ty hry, jež haní Boha,
mohou přivést smíška až na popraviště.³⁵
V písních je nezbytný vkus a zdravá míra,
i když inspirují občas Múzu hrubou,
jež vnuke chabý kuplet Linièrovi.³⁶
Pro pouhé štěstí, jež vás svedlo k básnictví,
však nenechte se opojit hloupou pýchou.
Často autor pyšný na svůj popěvek
rád by se snad považoval za básníka.
A neusne, dokud nevytvoří sonet,
každé ráno zplodí šest básní načisto.
A jaký zázrak při té pošetilosti,
že hned, co vytiskne svoje hloupé snění,
se nechá zpodobnit na přední stranu rakve
s věncem z vavřínu, jež zhotovil sám Nanteuil.³⁷

III. zpěv

Není žádný had ani odporná obluda,
jenž v krásném hávu by nemohl se líbit.
Jemným tahem štětce líbezného umění
i z věci šeredné učiní věc pěknou.
Aby nás zmámila, tragédie v slzách
dala promluvit bolu Oidipa v krvi,
vyjádřila zmatek Oresta otcovraha,
pro naši potěchu dohnala nás k pláči.

Nuže vy, kdo horujete pro divadlo,
pojdte se o ně přít ve vznešených verších,
zdali chcete na jevišti uvést dílo,

³⁵ Petit byl upálen r. 1665 v Paříži za báseň *Paris ridicule* (Směšná Paříž) ve věku 25 let.

³⁶ Linière – pařížský písničkář.

³⁷ Robert Nanteuil (1623-1678) – francouzský malř, rytec a kreslř.

na něž celá Paříž bude pět svou chválu
 a jež, stále krásné a stále v oblibě,
 bude i po dvaceti letech žádáno?
 Necht' ve vašem díle vášnivě pohnutí
 jde za srdcem, jež rozpaluje a šíří.
 Pokud krásným hnutím příjemná zuřivost
 nás dosti nenaplnuje sladkou hrůzou
 či nebudí v duši kouzelné dojetí,
 pak s marnou učeností rozvíjíte scénu:
 vaši chladnou úvahou se jen odradí
 divák, který není ochoten k potlesku,
 a lopotou vaší marné rétoriky
 znavený právem usne nebo vás odsoudí.
 Hlavním tajemstvím je líbit se a dojmout,
 nalézt děje, jež by mne mohly poutat.

Ať promyšlený děj od prvních veršů
 nenásilně srovná uváděný námět.
 Je mi k smíchu herec, jenž se vyjadřuje mdle,
 nedokáže zkraje hned vyložit svůj záměr,
 a rozplétaje pracně spletenou zápletku,
 z potěšení pro mne udělá únavu.

Raději by měl prostě uvést své jméno
 a říci: "Jsem Orestés či Agamemnón",
 než aby líčil množství zmatených nádher,
 nic neřekne k duchu, jen ohlušuje sluch:
 námět nikdy není vyložen dost záhy.

Ať je místo děje pevně vymezené.
 Jeden autor od Pyrenejí³⁸ bez studu
 do jediného dne shmul řadu roků:
 pak často hrdina té neumělé hry,
 dítě v prvním dějství, je starcem v posledním.
 My však, které svým zákonem váže rozum,
 chceme, aby dovedně rozvíjel se děj,
 aby jedno místo, jeden děj, jeden čin³⁹
 udržely hlediště do konce plné.

Divák nepřijme, co není hódno víry,
 pravda může však být pravděpodobná,

absurdní div nemá pro mne přitažlivost:
 duch se nedojme tím, čemu nelze věřit.
 Co není na scéně vidět, necht' se popíše:
 očima snad bychom snáz uchopili věc,
 avšak jsou předměty, jež soudné umění
 přiblíží pouze sluchu a vzdálí zraku.

Necht' zápletky stoupá výjev od výjevu,
 na vrcholu však ať rozuzlí se snadno.
 Duch necítí se nikdy více zasažen,
 než když v námětu zahaleném zápletkou
 se záhada promění v poznanou pravdu
 a nakonec dostane nečekanou tvář.

Tragédie zprvu beztvářá a hrubá
 byla jen pouhý sbor, při němž každý tančil
 a na boha vína prozpěvoval chválu
 v touze přivolat úrodné vinobraní.
 Tak víno a rozkoš probouzely ducha
 a nejlepšímu pěvci byl cenou dán kozel.⁴⁰
 Snad první byl Thespis, kdo potřísněn révou
 prováděl po vsích bujně blázniviny,
 a naloživ převlečené herce na vůz,
 bavit zvědavce tou novou podívanou.
 Aischylos do chóru uvedl postavy
 a příhodnější maskou jim zakryl tváře,
 na prkna divadla usadiv diváky,
 přivedl herce obuté do střevců.
 Konečně Sofoklés, rozvinuv génia,
 rozmnožil nádheru, povýšil harmonii,
 zaměstnal zpěváky po celý čas děje,
 zjemnil výraz veršů doposud kostrbatých
 a vdechl jim tak božskou řeckou vznešenost,
 k níž nikdy nedospěla římská slabost.
 Divadlo, jež zbožní předkové haněli,
 bylo u nás dlouho neznámou radostí.
 Říká se, že skupina prostých poutníků
 veřejně v Paříži hrála prý poprvé;
 přihloupě snaživá ve své prostotě

³⁸ Tj. Lope de Vega, srv. zde s. 82 sqq.

³⁹ Narážka na pravidlo tří jednot, srv. Corneillovu *Třetí rozpravu*, zde s. 170-182.

⁴⁰ Kozel byl obětován Bakchovi a nebyl odměnou při dramatických soutěžích, jak se domnívá Boileau.

JEN PRO STUDIJNÍ ÚČELY

předváděla Pannu i Boha z piety.
 Vědění nakonec přemohlo neznalost,
 zjevilo nemoudrou zbožnost podobných snah,
 zavrhlo ty neučené kazatele.
 Vrátil se Hektór, Andromaché, Ílion,⁴¹
 herci odložili svou antickou masku,
 housle nahradily sbor a také hudbu.
 A potom láska s něžnými pohnutkami
 ovládla divadlo, jakož i romány.
 Citlivé líčení milostných vzplanutí
 je nejjistější cestou, jež vede k srdci.
 Ukažte tedy zamilované hrdiny;
 nedělejte z nich však přihlouplé pasáčky:
 Achilles miluje jinak než Filénos
 či Thyrsis,⁴² též Cyrus není Artamenés.⁴³
 Nechť tedy láska, přemožená výčitkami,
 se spíše než jako slabost jeví jako ctnost.
 Střežte se malosti hrdinů z románu,
 velkým srdcím však dopřejte pár slabostí.
 Achilles bez hněvu by vás jen odradil,
 vidím jej raději v slzách pro pohanu.
 U těchto malých chyb, které nám vylíčí,
 duch se pokaždé rád skloní před přírodou.
 Nechť je takto ve vašich spisech určeno:
 ať je Agamemnón hrdý, pyšný, chtivý,
 ať Aeneas chová k bohům přísnou úctu.
 Ať každý zachová si vlastní povahu,
 zkoumejte dobový obyčej i kraje,
 i podnebí často mění založení.
 Nechtějte tedy dávat, jako v *Klélii*,⁴⁴
 francouzskou podobu staré Itálii;
 Říman ať není líčen jak naše vlastní tvář,
 Brutus jako floutek a Cato jak elegán.⁴⁵

⁴¹ Dramatické postavy. Srv. např. Jean Racine, *Andromaque* (Andromaché, 1667).

⁴² Postavy eklog a pastorál.

⁴³ Narážka na rozsáhlý román Madeleine de Scudéry (1607-1701) *Artamène ou le Grand Cyrus* (1649-1653).

⁴⁴ *Klélie* – román Madeleine de Scudéry, rovněž velmi rozsáhlý.

⁴⁵ Cato Ml. (Uticensis), Marcus Iunius Brutus – římský republikán, oba spáchali sebevraždu z politických důvodů; v *Klélii* byli předvedeni jako prostopášní milenci.

V nemravném románu lze leccos odpustit;
 a při rychlé četbě smyšlenka pobaví;
 přílišná strohost by nebyla na místě:
 jeviště však žádá si jen přísný rozum
 a nechť se zachovává náležitý řád.
 Chcete-li vytvořit původní postavu,
 ať tedy ve všem svému vzoru odpovídá
 a ať od počátku do konce je stejná.

Často samolibý dramatik bezděky
 tvoří své hrdiny jen sobě podobně:
 pro Gaskoňce hájí gaskoňskou povahu;
 Calprenède mluví stejně jako Juba.⁴⁶
 Naše přirozenost je však měnlivá a moudrá,
 každá vášeň hovoří jiným jazykem:
 hněv je hrdý a žádá si vzletná slova,
 skleslost však promlouvá řečí méně vznosnou.
 Před Trójou v plamenech zoufalá Hekuba
 ať nám nepředvádí své plačtivé nářky
 ani ať nelíčí nicotně, v jaké hrozné zemi
 sedmi proudy se do Euxinu vlévá Tanais.⁴⁷
 Všechny ty přívaly nedbalých výrazů
 jsou jak slova zamilovaného řečníka,
 vy však se raději sklánějte v bolesti.
 Chcete-li mne rozplakat, sami plačte!
 Velká slova, jichž má herec plná ústa,
 nejdou od srdce, jež sklíčeno je bédou.

Divadlo, rodící nedůtklivé soudce,
 je u nás mělké pole, obtížně se ujme:
 buď tu dobude autor snadné vítězství,
 či najde k pískotu ústa vždy ochotná.
 Kdekdo jej nařkne, že je nadutý hlupák;
 to právo se rozdává při vchodu u dveří.
 Kdo se chce zalíbit, musí se ohýbat,
 jednou se napřímí, jindy zas pokoří,
 Na city vznešené musí být vždy plodný,
 musí být rozhodný, příjemný, hluboký,

⁴⁶ Hrdinové z *Kleopatry*, dvanáctisvazkového románu od La Calprenède (asi 1610-1663). Juba, numidský král, spojenec Pompeiův, poražen Caesarem r. 46 př. n. l.

⁴⁷ Pontos Euxeinos – Černé moře; Tanais – Don.

JEN PRO STUDIJNÍ ÚČELY

autor musí stále budít překvapení,
vždy přecházejí od náhery k nádhře,
aby vše, co říká, podržela paměť,
aby vše zanechalo stálou vzpomínku,
tak se tragédie rozvíjí a hraje.

Dechem ještě širší epická poezie
ve výpravném příběhu dlouhého děje
se opírá o báj a žije smyšlenkou,
jejím jediným cílem je nás okouzlit.
Všechno má vlastní tělo, duši, ducha, tvář.
Každý rys povahy se v ní stává božstvem:
Minerva – obezřetnost, Venuše – krása.
A hrom už nemetají shůry oblaka,
leč Jupiter ve zbroji, jenž děsí zemi;
bouře, hrůzostrašná v očích námořníků,
toť lítý Neptun, krotící přívaly vod;
Echo už není zvuk, jenž rozechvívá vzduch,
nýbrž nymfa, jež oplakává Narcise.
Nuže v tomto umění svobodných představ
se básník obírá tisícem nápadů,
zdobí, vyzvedá, kráší a zveličuje,
nalézaje přitom květy vždy rozvité.
Aeneovy lodi, které odvál vítr
a k africkým břehům je zavála bouře,
to je obyčejné, běžné dobrodružství
s nepřilíš překvapivým zásahem fortuny.
Ale Juno, stálá ve svém protivenství,
jež pronásleduje zbytky Ílionu,
Aiol, který je z Itálie vyhání,
otevřev divým větrům brány aiolské,
nebo lítý Neptun, vzpřímený na moři,
jenž pouhým slovem zúší vodstvo i vítr,
vysvobodí koráby, vyrve je syrtám,⁴⁸
to věru udiví, uchvátí, upoutá.
Bez těch ozdob verš upadá a slábne,
poezie zmirá či se chabě plazí,
z básníka se stane nesmělý řečník
nebo mdlý vypravěč nudného příběhu.

⁴⁸ Syrty – mělké zálivy při pobřeží Afriky, narážka na Vergiliovu *Aeneis*.

Tu se mýlí naši zklamaní autoři,
nehledí-li si těch vyzkoušených ozdob
v domnění, že za ně jedná Bůh a světci,
jako by boží, vzešli z představ básníků,
stále jen strkali čtenáře do pekel,
kde straší Astarot, Belzebub, Lucifer.⁴⁹
Pro křesťanskou víru hrozná mystéria
si nepotrpí na oživlé ozdoby.
Evangelium všude duchu nabízí
nutnost pokání a zasloužená muka
a z vašich smyšlenek je nepřipustná směs,
jež i svým pravdám dává podobu báje.
A jaký předmět mohou předložit očím
než ďábla, který povykuje do nebes,
chtěje snížit slávu našeho hrdiny,
a samému Bohu upírá vítězství!
Tasso, řeknete, v tom obstal s úspěchem.⁵⁰
Nehodlám nikterak se tady o to přít:
cokoli se však zveřejní k jeho slávě,
byl by svým dílem proslavil Itálii,
kdyby jeho slavný hrdina svou řečí
nebyl přivedl k rozumu i Satana
a kdyby Renaud, Argan, Tancredi⁵¹ se svou milenkou
nezahnali svým námětem jeho smutek.
Nechci však v křesťanském hávu vychvalovat
autora pohana, jenž se klaní modlám.
Avšak ve světském a líbezném líčení
neuchýlit se k bájeslovným obrazům
či vypovědět Tritóny z vodní říše,
odejmout Pánovi flétnu, Parkám nůžky,
zabránit Charónovi v bárce osudu,
aby jako pastýř převezl vladaře,
to vše znamená bouřit se úzkoprse
a chtít se bez ozdoby líbit čtenářům.
Brzy pak zakáží zpodobňovat Moudrost,

⁴⁹ Astarot – fénické božstvo. Belzebub – modla Filištínů, biblické kníže démonů. Lucifer – vůdce vzbouřených andělů.

⁵⁰ Torquato Tasso (1544-1595) – italský básník, autor *Osvobozeného Jeruzaléma*.

⁵¹ Postavy z Tassova *Osvobozeného Jeruzaléma*.

zdobit Themidu pásem nebo vahami,
znázorňovat Válku s železnou čelenkou
nebo Čas, jenž prchá s hodinami v ruce.
A všude zbudou řeči modloslužebné
z liché snahy zapudit alegorii.
Ať tleskají svému zbožnému omylu,
my však zanechme líčení marné hrůzy
jako ti křesťané, již v bájných smyšlenkách
boha pravdy zaměňují s bohem lží.
Báj potěší ducha tisícem radostí
a šťastná jména jsou jak stvořena pro verš:
Odysseus, Orestés, Ídomeneus,
Helena, Meneláos, Paris, Aeneas.
Jak divný plán pojal nevědomý básník,
jenž z tolika reků zvolí Hildebrandta!
Už pouhý zvuk jména, tvrdý a podivný,
učiní celou báseň směšnou či hrubou.
Chcete se jenom líbit a nikdy nenudit?
Zvolte si hrdinu, který nás zaujme,
vždy něčím skvělého, ctností nádherného,
ať v něm, byť s chybami, je všechno hrdinské,
jeho úžasné činy ať jsou hodny sluchu,
ať je jako Caesar, Alexandr, Ludvík,
ne jak Polyneikés a jeho lstivý bratr:⁵²
hrubé činy dobyvatele nás nudí.

Nechť váš námět není přetřžený dějem.
Pouhý hněv Achillův, umně líčený,
bohatě naplní celou *Íliadu*.
Přemíra hojnosti ochuzuje látku.

Bud'te živí a bystří při vyprávění,
bohatí a velkolepí při popisu,
musíte rozvinout eleganci veršů,
nepředvádějte však nízké okolnosti.
Nebud'te jako ten bloud,⁵³ jenž líčí moře
a popisuje přitom vprostřed přívalů
Žida zachráněného ze jha zlých pánů,
dávaje pro názornost ryby do oken,

⁵² Narážka na bratrovražedný boj Polyneika a Eteoklea o Théby.

⁵³ Antoine Girard de Saint-Amant – viz pozn. 5 na s. 185.

líčí pachole, jak běhá a skotačí,
“radostně matce podávajíc oblázek”.
Takto jen na planých věcech ulpívá zrak.
Dejte svému dílu náležitý rozsah.

Nechť je úvod prostý a bez přehánění,
netřeba, abyste v sedle na Pégasu
volali na čtenáře hlasem hromovým:
“Opěvám vítěze nad vítězi země.”⁵⁴
Čeho dosáhne autor takovým křikem?
Hora v bolestech nakonec porodí myš.
Spíše dám přednost autoru obratnému,
jenž nedává hned tak velikášské sliby,
sdělí však nenuceně, mírně, prostě, ladně:
“Zpívám o bojích a o tom zbožném reku,
jenž od frygických břehů po Ausonii
první pak dorazil na pole Lavinia!”⁵⁵
Jeho Múza ihned všechno neuchvátí,
bude dávat hodně, slibuje však málo,
brzy ji spatříte, jak koná zázraky,
pronášejíc věštby o sudbě Latinů,
líčíc Styx a Acherón v černém přívalu
a pak zas císaře, již bloudí v Elyseu.

Nesčetnými obrazy dílo nechť se skví,
ať vše má líbeznou podobu pro oči,
lze být zároveň velkolepý a milý,
nenávidím nudnou a ztěžklou nádheru,
mám raději Ariosta a jeho směšnou báj⁵⁶
než ty autory stále chladné a teskné,
kteří v svém žalu by nesnesli tu pohanu,
kdyby jim Grácie sňaly vrásky z čela.
Aby se líbil, jsa poučen přírodou,
cožpak by Homér Venuši odňal její pás?
Vždyť jeho kniha je bezedný poklad kouzel:

⁵⁴ Georges de Scudéry (1601-1667) – bratr Madeleine de Scudéry (viz pozn. 43 na s. 200), autor díla *Alaric ou Rome vaincue* (Alarich neboli dobytí Říma, 1654).

⁵⁵ Jedná se o volnou parafrázi prvních veršů Vergiliovy *Aeneidy*. Ausonie – původně kraj u Tyrhénského moře, zde označení pro Itálii. Lavinium – město, jež založil Aeneas v Latii a dal mu jméno své manželky.

⁵⁶ Narážka na Ariostův epos *Orlando Furioso* (Zuřivý Roland, 1516-1532).

vše, čeho se dotkne, v zlato se promění,
vše v jeho rukou nabývá nový půvab:
vždy potěší a nikdy neunavuje.
Jen šťastná vřelost oživuje jeho řeč:
neutápí se ve zdlouhavých odbočkách,
aniž by dodržoval stanovený řád,
jeho námět se sám tříbí a rozvíjí,
vše odvíjí se nestrojeně a volně,
každý verš, každé slovo se váže k ději.
Milujte jeho sloh, a láskou upřímnou:
nalézt v něm potěchu přináší užitek.

Dokonalá báseň, jež postupuje vpřed,
nebývá z těch prací, jež vzniknou z rozmaru:
žádá si čas, péči, to lopotné dílo
nikdy nemohlo být jen školním cvičením.
Často však mezi námi neumělý básník,⁵⁷
jejž krásný oheň náhodou jednou spálil,
nadýmaje pak obluzeného ducha,
pyšně třímá v ruce héroickou trubku.
Jeho zchromlá Múza v pobloudilých verších
dál pozvedá se jen trhavě a ztěžka
a jeho zápal, bez učení a ducha,
zmírá při každém kroku na podvýživu.
Marné však divák, jenž chtěl by jím pohrdat,
vytýkal by mu jeho liché zásluhy,
neboť on sám, tleskaje chabému géniu,
udílí si chválu, která je mu upřena:
Vergilius nemá tolik invence,
Homér prý nemá smysl pro vznešenost báje,
a bouří-li se naše doba proti němu,
pak on se tedy odvolá k budoucnosti,
očekáváje, že snad jednou dobrý vkus
vynese jeho dílo slavně na světlo,
jeho hromady však v šeru u knihkupců
zoufale zápolí pak s červy a prachem.
Ponechme je tedy jejich zápolení
a bez otálení sledujme svůj námět.

⁵⁷ Jean Desmarets de Saint-Sorlin (1595-1676) – francouzský básník. Zastával názor, že křesťanské zázraky mají své místo v hrdinské poezii.

Ze šťastných zdarů tragické podívané
vzešla v Athénách antická komedie.
V ní Řek, posměváček rodem, tisícem žertů
rozpuštěl jed svých pomlouvačných výpadů,⁵⁸
drzých útoků potměšilé radosti,
a moudrost, duch a čest se staly obětí.
Se souhlasem diváků posléze básník
kořistil na úkor svých nepravých zásluh,
a Sókratés, opěván sborem v *Oblacích*,⁵⁹
ve sprostém shluku lidu probouzel pokřik.
Až konečně byl zahrazen proud svévole,
úředník utekl se o pomoc k zákonu
a ediktem přiměl básníky k rozumu,
zapověděl vyznačovat jméno a tvář.
Divadlo pozbylo dávnou zarputilost,
komedie jala se smát bez úšklebků,
bez žluči a jedu se naučila kárat
a bez hany zalíbila se u Menandra.
Každý, mistrně líčen v novém zrcadle,
zřel se v něm rád, anebo se nepoznával:
tak lakomec⁶⁰ se první směje obrazu
lakomce popsaneho dle jeho vzoru
a tisíckrát nadutec chytře vylíčen
nerozpoznal podobiznu sebe sama.
Příroda budiž váš výlučný námět,
autoři, hledáte-li pocty v komičnu.
Kdokoli vyzná se v lídech a do hloubi
pronikl na dno tolika skrytých srdcí,
kdo ví, co je to marnotratník, lakomec,
čestný muž, ješita, žárlivec, podivn,
se zdarem na scéně je může předvádět,
dát jim žít, jednat a mluvit před naším zrakem.
Ukazujte všude jejich pravé obrazy,
ať je každý malován v životných barvách.
Příroda, plodná na rozmanité tváře,

⁵⁸ Tj. Aristofanés.

⁵⁹ V komedii *Nefelai* (Oblaka) předvádí Aristofanés neprávem Sókrata jako představitel přírodní filozofie.

⁶⁰ Narážka na Moliérova *Lakomce*.

v každé duši bývá představena jinak,
gesto ji odhalí, nicotnost prozradí:
každý duch však nemá oči, aby ji poznal.

Čas, který mění vše, mění i náš rozmar:
každý věk má své radosti, ducha i mravy.

Mladý muž, horkokrevný ve svých vzplanutích,
vždy snadno podlehne nátlaku neřestí,
je marnivý v řeči, přelétavý v touhách,
vzurný k zábránám a bláznivý v rozkoších.

Zralejší mužný věk jeví se moudřejší,
vůči mocným zná se prosadit a mírnit,
ranám osudu dokáže odolávat
a dokáže snáze předvídat budoucnost.

Rozmrzelé stáří bez ustání šetří,
uchovává poklady, ne však pro sebe,
kráčí za svým cílem krokem mdlým, ledovým,
vždy litujíc dneška a chválíc včerejšek,
neschopno radostí, jimiž mládí plýtvá,
kárá v nich potěchy, jež mu věk upírá.

Nenechte promlouvat své herce nevhodně,
starce co mladíka, mladíka jako starce.
Pozorujte dvůr a poznávejte město:
obojí hojnou vám poskytnou inspiraci.
Kdyby Molière dodal svému psaní lesk,
snad by pak jeho umění stouplo v ceně,
kdyby se méně družil s lidem a v ději
nedovolil svým postavám se pitvořit,
kvůli šaškům nepomíjel libé a jemné,
marně Terentia snoubí s Tabarinem:
ve směšném pytlí, do nějž se Scapin halí,
nepoznávám už autora *Misanropa*.

Komično, nepřítel vzdychání a pláče,
nepřipouští ve verších tragickou bolest,
to však neznamená chodit na náměstí
a poklelými řečmi tam bavit chátru.

Herci mají věru žertovat vznešeně,
aby se zápletky odvíjely zlehka,
aby děj spěl vždy tam, kam jej rozum vede,
a nikdy nezabloudil na pusté scéně,
aby se mírný styl pozvedal případně,

aby řeč plodná na náležitá slova
byla plna vášní ovládaných s kázní
a výjevy vždy jeden s druhým se vázaly.
K újmě pravého smyslu chraňte se jen bavit:
není radno odvracet se od přírody.
Obdivujte, u Terentia jak otcem
zamilovaný syn je veden k rozvaze,
jak ten milovník naslouchá jeho radám
a běží k milence zřfci se svých vyznání.
To není podoba, jen obraz podobný,
hle milenec, syn a opravdový otec.
V divadle mám rád příjemného autora,
který, aniž se sníží v očích diváka,
získává rozumem, jež nikdy nezapře,
avšak pouhý žertěř, dvojsmyslný, hrubý,
jež pro potěchu druhých kydá jen špínu,
ať táhne z pódia po svých, kam se mu zlíbí,
bavit *le Pont-Neuf* svými pustými tlachy
a lokajům hrát ty svoje šaškoviny.

IV. zpěv

Ve Florencii žil kdysi lékař,⁶¹
učení žvanil a proslulý hrdlořez.
Sám tam dlouho působil veřejnou zkázu.
Tu sirotek po něm žádá návrat otce,
tu zas bratr pláče nad otráveným bratrem,
jeden zemře bezkrevný, druhý senesem,
z rýmy se v jeho očích stane zápal plic
a hlavobol je podle něho šílenstvím.
Konečně odejde z města, nenáviděn,
když ze všech mrtvých přátel jediný, kdo zůstal,
jej zavede do svého skvělého domu:
bohatý abbé, oddán stavitelství.
Lékař, hned jako zrozený v tom umění,

⁶¹ Claude Perrault (1613-1688) – bratr Charlese Perraulta, autora *Pohádek*. Claude Perrault byl zprvu lékařem, později se zabýval stavitelstvím. Je autorem sloupového průčelí pařížského Louvru.

obratem o stavbách promlouvá jak Mansart:⁶²
salónu u stavby odsoudí podobu,
dvorana prý je temná a patřít jinam,
pochválí schodiště řešené opačně.
Přítel vše uzná a pošle pro zedníka.
Ten přijde, vyslechne, přitaká, opraví.
Zkrajme však líčení té podivné věci:
vražedník opustí nelidské konání,
a tak s pravítkem a úhelníkem v ruce
vzdal se Galénova pochybného umu,
špatný lékař stal se dobrým stavitelem.

Ten příklad je pro nás výtečným návodem:
bud' me raděj zedníkem, máme-li talent,
váženým dělníkem v užitečném řemesle
než autorem pro dav a básníkem lůzy.⁶³
V každém jiném umění jsou různé stupně,
člověk může šťastně stát až v druhé řadě,
avšak v ošemetném světě rýmů a psaní
není žádná stupnice podprůměrnosti,
chladný literát je prabídým umělcem,
Boyer⁶⁴ či Pinchêne je pro čtenáře totéž,
Rampale či Mesnardière, zda je vůbec někdo čte?
A co Magnon, Souhait, Corbin, La Morlière?⁶⁴
Blázen nás může rozesmát a pobavit,
ale chladný autor dokáže jen nudit.
Mám raději Bergeracův⁶⁵ burleskní elán
než verš Motinův,⁶⁶ upachtěný až hrůza,
a nemějte zálibu v lichotných řečech,
do nichž dav falešných obdivovatelů
vás halí v salónech ochotných vždy chválit!

⁶² François Mansart (1598-1666) – francouzský stavitel. Jeho synovec Jules Mansart je jedním z nejslavnějších architektů své doby. Podílel se na dostavbě versailleského zámku.

⁶³ Abbé Claude Boyer (1618-1698) – francouzský básník, autor *Judity*.

⁶⁴ Méně významní francouzští autoři: Pinchêne, Rampale (Rampalle), La Mesnardière, Magnon (autor básně zvané *Encyclopédie*), Corbin, Du Souhait (překladatel *Iliady*) a La Morlière, o kterém ostatně Boileau píše, že je "mizerný autor".

⁶⁵ Savinien de Cyrano de Bergerac (1619-1655) – francouzský spisovatel, známý z Rostandova dramatu.

⁶⁶ Pierre Motin (asi 1566-po 1612) – francouzský básník, žák Rénierův.

Spis, jenž při hlasitém přednesu lze snést,
je-li vytištěn a zjeví se na světle,
neunese pronikavý pohled očí.
Známe tragickou zkušenost těch autorů:
Třeba Gombauld, chválený, se dosud neprodal.⁶⁷
Vyslyšte každého; jako pilný rádce
hlupák vysloví důležitý názor.
Těch pár veršů, které vám vnukne Apollón,
nemusíte přednášet na každém kroku.
Nebudte jak ten náruživý veršotepec,
který hlasitým čtením svých prázdných veršů
každého hned na potkání oblažuje
a stíhá kolemjdoucí svými výplody.
Není chrám ani světec vzývaný anděli,
který by byl před jeho Múzou v bezpečí.

Jak říkám, buďte vděční za cizí názor,
a vedeni rozumem, opravujte bez reptání,
nevzdávejte se však výpadům hlupáků.

Ve své pýše zjemnělý ignorant často
nemístně pohoršen zabije celý kus,
když haní nejkrásnějších veršů nádherný vzlet.
Lze věru odmítnout jeho sporné závěry:
vždyť jeho duch si libuje v planých soudech,
jeho chabý rozum si ve své slepotě
myslí, že jeho kalný zrak vše postřehne;
tyto rady jsou však zlé: kdo jim uvěří
ve snaze vyhnout se úskalím, narazí.
Váš kritik nechť je pevný a schopný rady,
aby veden rozumem, osvícen věděním,
vládl jistým perem, které dokáže nalézt
slabiny, jež bychom si chtěli zastřít;
jen on osvětlí vaše bláhové pochyby,
uvolní závory nejistého ducha.
Jen on vám může říci, jakým šťastným vzmachem
duch naplněný silou ve svém mocném vzletu,
stísňený pravidly, opustí předpisy
a překročí meze známého umění.
Tak dokonalý rádce však bývá vzácný:

⁶⁷ Viz pozn. 29 na s. 194.

JEN PRO STUDIJNÍ ÚČELY

jeden vyniká v rýmech, avšak soudí chabě,
druhý zas, jehož verše chválí celé město,
nepozná Lucana od Vergilia.

Věnujte pozornost mým radám, autoři:
chcete-li, aby váš příběh byl úspěšný,
nechť Múza vzdělaná a poučená četbou
snoubí napořád příjemné s užitečným.
Moudrý čtenář prchá před planou zábavou
ve snaze, aby i radost byla k užitku.

A nechť duše a mravy ve vašem díle
jsou líčeny v povznášejících obrazech.
Nevážím si těch nehorázných autorů,
kteří ve verších co mrzčí utrhači cti
zrazují ctnost na poskvrněném papíře,
když v očích čtenářů líčí neřest libě.

Nejsem nicméně z těch nedůtklivých duchů,⁶⁸
kteří vykazují lásku z mravných spisů.
O ten vzácný skvost by připravil scénu ten,
kdo Rodriga a Chiménu má za traviče.⁶⁹
Ne láska bezuzdná, avšak v cudném hávu,
nevyvolává v nás nepřistojná pohnutí,
ať Dido⁷⁰ vzdychá a předvádí své vnady,
já soudím její hřích a sdílím její slzy.
Ctnostný autor svými nevinými verši
srdce nezkazí, když polichotí smyslům:
a jeho žár neroznítí zločinný plamen.
Milujte tedy ctnost a prodchněte jí duši.
Marně však duch usiluje o vznešenost:
z verše vždy nakonec číší nízkost srdce.
Zejména však střežte se podle žárlivosti
a zhooubného šílenství pokleslého ducha,
vznešený autor nesmí jí být nakažen,
takový hřích pochází vždy z průměrnosti.
Ta temná sokyně skvělého úspěchu
proti němu u mocných jen pletichaří
a na špičky zpupně se zkouší vypínat,

ve snaze být mu rovna hledí se jej snížit.
Nemějme účast na těch zbabělých piklech:
nespějme k slávě hanebnými úskoky.

Verše ať nejsou vašim výlučným řemeslem,
pěstujte přátelství, znejte držet slovo:
nestačí být okouzlující jen v knize,
je také třeba umět rozmlouvat a žít.

Pracujte pro slávu, avšak mrzký peníz
ať není zájmem velkého spisovatele.
Vím, že vznešený duch může bez pohany
přijmout za svou práci zasloužený dar,
nemohu však vystát věhlasné autory,
kteří syti slávy, avšak lačnící peněz,
prodají svého Apollóna knihkupci
a z božského umění učiní si díl.

Dřív než rozum, jenž se vyjadřuje hlasem,
zušlechtil lid a obdařil jej zákony,
sledovali všichni jen hrubou přírodu,
nazdařbůh po lesích běhali za pastvou:
vládlo násilí, nikoli právo a řád,
a vraždy byly páčány bez potrestání,
až konečně libozvuk a obratnost řeči⁷¹
zjemnily drsnost oněch divokých mravů,
shromáždily lid roztroušený po lesích,
uzavřely města mezi zdi a hradby,
odkazem na trest okřiknuly bezpráví
a pod dohled zákonů svěřily nevinnost.
Tento řád prý je ovocem prvních veršů,
v nich zazněly hlasy přejaté z vesmíru,
Orfeus jimi rozezněl thrácké hory
a ony pak zkrotily odvahu tygrů,
Amfión svými tóny pohnul skalami,
jež v horách thébských stavěly se do řady.⁷²
Tak zrodil se libozvuk a nastaly zázraky:
od těch dob verše z nebes hlas daly věštbám

⁶⁸ Narážka na jansenisty.

⁶⁹ Klíčové postavy Corneillova dramatu *Cid*.

⁷⁰ Čtvrtý zpěv Vergiliovy *Aeneidy* líčí milostné vzplanutí Didony k Aeneovi.

⁷¹ Boileau se ve shodě s Horatiem, *De arte poetica* (O umění básnickém) 391 sqq. domnívá, že básnictví stálo u zrodu civilizace.

⁷² Mytický řecký pěvec Amfión hrál údajně na lyru tak krásně, že se kameny při stavbě thébských hradb na sebe kladly samy od sebe.

v nitru kněze stíženého božskou hrůzou.
 Apollón verši vyřkl svůj prorocký běs.
 Poté, přivolav hrdiny ze zašlých dob,
 Homér oživil slávu udatných činů,
 Hésiodos rovněž užitečnou radou
 zlepšil malou sklizeň neúrodných polí.
 Moudrost, vložená v množství památných výroků,
 byla veršem zvěstována smrtelníkům
 a všude nad pověrou převládly zásady,
 jež vstoupivše uchem, vešly do srdcí.
 Pro to dobrodiní uctívané Múzy
 byly v Řecku slaveny příslušným kadidlem
 a umění, ctěno obřadem smrtelníků,
 ke své slávě všude budovalo oltář.
 Posléze divoštství přivodilo nízkost,
 Parnas zapomněl na prvotní vznešenost.
 Bídňá láska k zisku nakazila duchy,
 hanebnými lichotkami poskvřnila spisy,
 a všude plodíc pouze nicotná díla,
 zneuctila řeč a zaprodala slova.

Nepošpiňte sebe neřestí tak nízkou.
 Jestliže vás zlato neskonale vábí,
 utecte z bájných míst, jež vlaščí Permessos,⁷³
 na jeho březích bohatství nemá domov,
 dovedným autorům, velkým válečníkům,
 slibuje Apollón jen jméno a vavřík.

Přece však hladová Múza v nedostatku
 se zajisté nemůže živit pověťfím,
 autor, který je sužován trapnou nouzí
 a slýchává večer zpívat lačné útroby,
 neocení potulky po Helikónu,
 Horác měl vypito, když spatřil Mainady,⁷⁴
 a neměl starosti, jaké měl Colletet,⁷⁵

⁷³ Permessos – řeka v pohorí Helikón v Boiótii, zasvěceném Apollónovi a Múzám.

⁷⁴ Mainady – označení pro Bakchantky, jež oslavovaly boha Bakcha.

⁷⁵ Guillaume Colletet (1598-1659), francouzský básník, tvůrce sonetů v Ronsardově duchu, proslulý svou lehkomyšlností. Jeho dílo *L'art poétique* (Umění básnické, 1658) významně inspirovalo Boileaua.

nečekal večeri za zdařilý sonet.

To je pravda; avšak ta hrozná nepřízeň
 málokdy mezi námi skličuje Parnas.
 A čeho se bát ve věku, kdy Umění
 je prodchnuto zářf blahosklonné hvězdy
 a prozřavost osvětleného pána
 podle zásluhy potírá nevědomost?

Múzy, vdechněte jeho slávu svým dítkám:⁷⁶
 jeho jméno je jim nad vaše poučky.
 Pro něho nechť Corneille jítí svou odvahu,
 myslím Corneille *Cida* a *Horatia*,⁷⁷
 ať Racine plodí další nové zázraky
 a podle něj tvoří obrazy svých reků,
 ať jeho jménem, jež opěvují krásky,
 Benserade⁷⁸ rozptýlí přijímací síně,
 ať Segrais⁷⁹ eklogou okouzluje lesy,
 ať pro něj epigram brousí svoje ostří.
 Který šťastný autor však v nové *Aeneidě*
 k břeňům třpytného Rýna přivede Alkeida?⁸⁰
 Která umná lyra ozvěnou jeho skutků
 pohne znovu našimi skalami a lesy
 a opěvá Batavce⁸¹ zbloudilého v bouři,
 jenž sám tona, zas vystoupil z té záplavy,⁸²
 kdo popíše vojsko pohřbené pod Maastrichem⁸³
 po hrozných útocích za slunečního svitu?

Avšak zatímco mluvím, zas nová sláva
 za naším vítězem svolává nás k Alpám.
 Vždyť Dole a Salins⁸⁴ už se sklonily pod jhem,
 Besançon doutná dosud po hromobití.

⁷⁶ Tj. básníkům.

⁷⁷ Corneille nesl těžce tento verš.

⁷⁸ Isaac de Benserade (1612?-1691) – francouzský salónní básník, oblíbenec Mazarina a Ludvíka XIV.

⁷⁹ Jean Regnault de Segrais (1624-1701) – francouzský básník, autor pastorál.

⁸⁰ Alkeidés – původní jména Héraklova.

⁸¹ Tj. Holanďana.

⁸² Narážka na záplavy, jež měly zastavit vítězňý postup Ludvíka XIV.

⁸³ Maastricht byl dobyt roku 1673.

⁸⁴ Místa, jichž se zmocnili Francouzi ve Franche-Comté.

Kde jsou rekové, jejichž osudné úklady⁸⁵
by na jeho postupu postavily val?
Doufají snad, že jej zastaví útekem,
pošetilci, že se mu dovedli vyhnout?
Těch stržených hradeb! A těch dobytých měst!
A kolik žní slávy cestou vykonaných!
Při jejich chvále pěvci pozvedněte hlas:
ten náměť nežádá si lopotnou snahu.

Já, zaměstnaný podnes hlavně satirou,
netroufám si sáhnout po trubce a lyře,⁸⁶
a přec mne spatříte na tomto poli slávy
posilovat vás aspoň hlasem a pohledem,
psát vám verše, jež mi z Parnasu Múza
mladá přinesla při četbě Horatia,
roznítit vaši horoucnost, zahřát ducha
a ukázat vám zdáli věnec a cenu.
Avšak odpusťte, pokud pln dobré snahy
a všech vašich kroků blízký pozorovatel
od pravého zlata oddělím falešné
a pokud autorů hrubých napadám chyby:
Jsem soudce trochu strohý, často však nutný,
víc maje sklon kárat než sám umění tvořit.

⁸⁵ Narážka na protifrancouzskou smlouvu z r. 1673 uzavřenou mezi habsburskou monarchií, Španělskem a Nizozemím.

⁸⁶ Trubka a lyra – symboly epejeje a ódy.